

Szlaki nadziei. Odyseja wolności

<https://szlakinadziei.ipn.gov.pl/sn/aktualnosci/126766,Przystanek-Historia-Institutu-Pamieci-Narodowej-w-Budapeszcie.html>
21.07.2026, 13:42

„Przystanek Historia” Instytutu Pamięci Narodowej w Budapeszcie

23 listopada 2023 r. w Ambasadzie RP w Budapeszcie oficjalnie rozpoczął działalność „Przystanek Historia” IPN. Zaprezentowaliśmy również wystawę „Szlaki Nadziei. Odyseja Wolności”.

- Przystanek Historia będzie wypełniał przestrzeń odnoszącą się do historii XX wieku, ale także budował relacje pomiędzy Polską a Węgrami na niwie historycznej. Przystanek to miejsce, w którym możemy na moment stanąć, albo za chwilę wyruszyć z niego w podróż po historii Polski, Polaków, a także relacji polsko-węgierskich w XX wieku

- mówił podczas uroczystości prezes Instytutu Pamięci Narodowej dr Karol Nawrocki.

Sebastian Kęciek, Ambasador RP w Budapeszcie powiedział, że w przeciwieństwie do wielu Polaków, którzy przed laty walczyli o demokrację i suwerenność, stawiając opór komunistycznym oprawcom, żyjemy dziś w zupełnie innych, niepodległych czasach. Jesteśmy członkami instytucji międzynarodowych i możemy cieszyć się pokojem i rozwojem, ale nie powinniśmy zapominać o naszej historii. Podkreślił, że:

- Przystanek Historia jest nie tylko miejscem edukacji i kultury, ale jest to także miejsce dialogu i zrozumienia. Będzie to platforma, dzięki której będziemy mogli wymieniać się informacjami, kształtować świadomość historyczną najmłodszych, ale to będzie również okazja, żeby wzajemnie siebie poznawać, abyśmy mogli im tłumaczyć świat, który nas otacza i świat, w którym żyjemy.

W zagranicznych „Przystankach Historia” edukatorzy, naukowcy i archiwiści z Instytutu Pamięci Narodowej przedstawiają podczas warsztatów, wykładów, zajęć i spotkań najnowsze ustalenia i najważniejsze działania IPN. Edukatorzy poprzez nowoczesne metody nauczania i atrakcyjne materiały edukacyjne prowadzą zajęcia dla dzieci w polskich placówkach, a także szkolą nauczycieli. Naukowcy IPN podczas spotkań i wykładów przedstawiają swój dorobek badawczy. Dzięki kontaktom z Polonią i lokalną społecznością udaje się pozyskać do „Archiwum pełnego pamięci” bezcenne pamiątki po polskich emigrantach. Pierwszy zagraniczny „Przystanek Historia” został uruchomiony w Wilnie w 2015 r. Niedługo powstały kolejne, m.in. we Lwowie, w Brukseli, Edynburgu, Nowym Jorku, Chicago, Londynie, Berlinie, Zaolziu, a ostatnio w Houston, Dallas oraz Dublinie.

W ramach regularnych wizyt pracowników IPN na Węgrzech odbywać się będą wykłady, prezentacje wystaw i publikacji IPN, realizowane będą działania edukacyjne skierowane zarówno do uczniów, jak i nauczycieli.

Podczas inauguracji „Przystanku Historia” w siedzibie ambasady zaprezentowaliśmy wystawę „Szlaki Nadziei. Odyseja Wolności”.

- Otwieramy dzisiaj także wystawę „Szlaki Nadziei. Odyseja Wolności”. Ta wystawa miała swoją inaugurację w roku 2022, jest przetłumaczona na 30 języków, była pokazywana w 50 lokalizacjach na 5 kontynentach. Dziś tą wystawą chcemy także podziękować Węgrom za ich gesty z roku 1939 i za przyjaźń, która jak napisał Stanisław Worcell, sięga wieku XIX, a również wieków wcześniejszych

- powiedział prezes IPN.

W uroczystości wzięli udział Sebastian Kęciek, Ambasador Nadzwyczajny i Pełnomocny Rzeczypospolitej Polskiej na Węgrzech, dr Karol Nawrocki, prezes IPN, dyrektor Biura Przystanków Historia Łukasz Witek oraz dyrektor Oddziału IPN w Krakowie dr hab. Filip Musiał.

W ramach węgierskiego programu „Przystanku Historia” na Narodowym Uniwersytecie Służby Publicznej (NKE) w Budapeszcie miała miejsce debata pt. „Polityka historyczna państw byłego bloku wschodniego na przykładzie Polski i Węgier”, zorganizowana przez Ambasadę RP w Budapeszcie i

IPN. W dyskusji wzięli udział dr hab. Réka Földváryné Kiss – przewodnicząca węgierskiego Komitetu Pamięci Narodowej (Nemzeti Emlékezet Bizottság – NEB), Sebastian Kęciek – ambasador Polski na Węgrzech i dr Karol Nawrocki – prezes Instytutu Pamięci Narodowej. Moderatorem była Dominika Teske – dyrektor Instytutu Polskiego w Budapeszcie.

Jak podkreślił prezes IPN, doświadczenie komunizmu stało się szczególnie bolesne dla Polski, która – wyniszczona po niemieckiej okupacji – po II wojnie światowej została zniewolona przez Związek Sowiecki.

- Istotą czerwonego totalitaryzmu, w którym dochodzi nie tylko do fizycznej eksterminacji przeciwników systemu komunistycznego, ale do zjawiska które George Orwell nazwał „wyparowaniem”. Nie było w przestrzeni publicznej bohaterów, którzy są dzisiaj częścią naszego życia akademickiego, politycznego, społecznego czy publicznego. Były to próby nie tylko zamordowania ale też ukrycia szczątków. Po latach odnajdujemy identyfikujemy i chowamy ofiary systemu komunistycznego i przywracamy ich wspólnej pamięci

– podkreślił dr Nawrocki, odwołując się do działalności Instytutu.

Po 1945 r. Węgry, podobnie jak Polska, dzieliły trudne doświadczenie komunistycznej niewoli. Pamięć o tym okresie jest spoiwem dla obu narodów.

- Jesteśmy na uczelni, która kształci kadry wojskowe, militarne, administracyjne i techniczne państwa węgierskiego, więc wydaje mi się, że to jest naturalna przestrzeń do opowieści o tym, że wartości, jakie reprezentują naród węgierski i naród polski – przywiązanie, wspólne przeżywanie historii, symbole narodowe, bohaterowie narodowi – są dla kolejnych pokoleń tym, do czego mogą się odnosić i co może powodować, że oni chcą za ten konkretny naród walczyć, czy czasami na frontach wojny umierać. To też pokazuje kwestie polityki pamięci i historii. Obok narodowego języka, obok dziedzictwa narodowego, wspólne przeżywanie historii i pamięć są czynnikiem państwowotwórczym

- podsumował prezes IPN.

„Przystanek Historia”
Instytutu Pamięci
Narodowej w
Budapeszcie - 23
listopada 2023. Fot. 2
Mikołaj Bujak (IPN)

„Przystanek Historia”
Instytutu Pamięci
Narodowej w
Budapeszcie - 23
listopada 2023. Fot.
Mikołaj Bujak (IPN)

„Przystanek Historia”
Instytutu Pamięci
Narodowej w
Budapeszcie - 23
listopada 2023. Fot. 3
Mikołaj Bujak (IPN)

PRZYST-2

* * *

W 1939 r. rząd Węgier podjął decyzję o otwarciu granic dla polskich uchodźców oraz zapewnił im wszelką możliwą pomoc. Polskie szkoły i organizacje społeczne działały tu aż do momentu wkroczenia Niemców na Węgry w 1944 r. Polskie oddziały, m.in. zmotoryzowana 10. Brygada Kawalerii płk Stanisława Maczka i 3 Brygada Górska płk Jana Kotowicza, uzyskały możliwość ewakuacji żołnierzy do Francji.

Wśród uchodźców w 1939 r. na Węgrzech znaleźli się m.in. generałowie: Kazimierz Sosnkowski i Stanisław Maczek oraz wiceminister spraw zagranicznych RP Jan Szembek.

Rząd węgierski utworzył przy Ministerstwie Obrony specjalny wydział, którego zadaniem była pomoc polskim uchodźcom wojskowym. Na czele dykcji stanął płk Zoltán Baló, a później gen. Lóránd Utassy. Dzięki ich działaniu i życzliwości z ponad 50 tys. grupy polskich żołnierzy duża część przedostała się do Francji i Wielkiej Brytanii.

Pod koniec 1939 r. na Węgrzech przebywało około pół tysiąca polskich lekarzy. Większość z nich przedostała się na Zachód, między innymi IX Krakowski Szpital Wojskowy z całym personelem i wyposażeniem.

Po rozpoczęciu w marcu 1944 r., okupacji Węgier przez III Rzeszę, gen. Utassy odmówił Gestapo wydania internowanych polskich żołnierzy.

Na Węgrzech działało polskie duszpasterstwo. Inicjatorem jego powołania był ojciec Michał Zembrzusi, paulin z Jasnej Góry.

W 1940 r., po opuszczeniu Węgier przez biskupa Karola

Radońskiego, duszpasterstwo wojskowych przejął ksiądz Anastazy Rutkowski, a cywilów ojciec mjr. Piotr Wilk-Witosławski, który we współpracy z Kościołem węgierskim wydawał fałszywe metryki chrztu dla polskich uchodźców pochodzenia żydowskiego.

Polacy przebywający na Węgrzech otrzymywali pomoc za wstawiennictwem księdza Béli Vargi i nuncjusza papieskiego na Węgrzech kardynała Angelo Rotta.

Okolo pięciuset polskich księży, sióstr i zakonników poza działalnością duszpasterską pracowało w szkolnictwie (również w sierocińcach dla dzieci żydowskich), w służbie zdrowia, jako opiekunowie ludzi starszych i ubogich. Brali oni też udział w konspiracji wojskowej i służbie kurierskiej.

Do 1941 r. na Węgrzech funkcjonowało poselstwo polskie z posłem Leonem Orłowskim na czele, uznawane przez władze w Budapeszcie. Jego głównym zadaniem było utrzymywanie kontaktu z okupowanym krajem. Było to możliwe dzięki kurierom, z dużym poświęceniem przekraczającym granicę w Karpatach. Od grudnia 1939 r. na Węgrzech funkcjonowały tajne struktury Polskiego Państwa Podziemnego w tym Wojskowa Baza Wywiadowczo-Łącznikowa Związku Walki Zbrojnej, a później Armii Krajowej.

Azylem dla polskich dzieci stała się działająca od września 1940 r. do późnej jesieni 1943 r. szkoła w Balatonboglár (początkowo w Balatonzamárdi). Uczono w niej w języku polskim, a po otrzymaniu matury można było kontynuować naukę na węgierskich uniwersytetach.

W 1943 r. otwarto specjalny ośrodek w Vác - schronisko dla sierot (węg. Lengyel Tisztí Árvák Otthona), w którym tak naprawdę ukrywano żydowskie dzieci przed wywózką do obozów. Schronisko było otoczone opieką organizacji zarówno polskich, jak i węgierskich.

Podczas II wojny światowej kierownikiem sekcji ds. pomocy w węgierskim Ministerstwie Spraw Wewnętrznych Był József Antall, który opiekował się polskimi uchodźcami przybyłymi na Węgry. Wraz z Pálem Domskim przygotowywał fałszywe dokumenty, na podstawie których ścigani przez Gestapo Polacy mogli uciec specjalnym pociągiem Czerwonego Krzyża z Generalnego Gubernatorstwa na Węgry. Dzięki fałszywym metrykom chrztu udało się uratować setki polskich Żydów.

Polaków rozlokowywano w obozach głównie w południowo-zachodniej części kraju oraz na obrzeżach Balatonu, co umożliwiało im ewakuację na Zachód. Każdy uchodźca otrzymywał dzienną zapomogę od węgierskiego rządu.

Pomocy w organizowaniu akcji przerzutowej Polaków z Węgier

do Francji w latach 1939-1940 udzielały m.in. hrabina Edit Weiss, hrabina Ilona Andrassy i księżna Klára Odescalchi-Andrassy.

Henryk Sławik, dziennikarz i powstaniec śląski, w czasie II wojny światowej jako przedstawiciel rządu Rzeczypospolitej Polskiej otoczył na Węgrzech opieką i uratował życie kilkudziesięciu tysiącom polskich uchodźców, w tym co najmniej kilku tysiącom Żydów. Był politykiem Polskiej Partii Socjalistycznej i znanym działaczem społecznym. Na Węgrzech organizował pomoc dla internowanych wojskowych i uchodźców cywilnych we współpracy z delegatem rządu węgierskiego József Antalliem. W 1944 r. został aresztowany i powieszony w niemieckim obozie koncentracyjnym Mauthausen-Gusen. Żona Henryka Sławika, Jadwiga z domu Purzycka, przeżyła obóz Ravensbrück. Po wojnie odnalazła córkę Krystynę (ur. 1930 r.), którą opiekowała się rodzina Antallów.

W połowie 1944 r. na Węgrzech przebywało około 8500 uchodźców. Po zajęciu Węgier przez wojska sowieckie NKWD dokonało aresztowań Polaków współpracujących z rządem polskim w Londynie.

Większość uchodźców po wojnie powróciła do kraju. Nad Dunajem pozostało tylko kilka skupisk Polonii, największe w Budapeszcie oraz w górniczych miasteczkach Tata i Tatabánya.

Jedną z polskich rodzin, które znalazły schronienie na Węgrzech, byli Malczykowie. Karol Malczyk pochodził spod Wadowic, był uzdolnionym malarzem. W 1939 r. wraz z żoną Miladą i bratem Erazmem (salezjaninem) przekroczył granicę polsko-węgierską. Zamieszkał w Zamárdi i uczył rysunku w polskim gimnazjum dla uchodźców w Balatonboglár.

Obaj bracia, zwłaszcza Erazm, zaangażowali się w działalność konspiracyjną, która w owym czasie koncentrowała się na przerzutach żołnierzy oraz uczniów najstarszych klas do Polskich Sił Zbrojnych. W ostatniej chwili, ostrzeżeni przez węgierskich przyjaciół, Malczykowie uniknęli aresztowania. Z dnia na dzień przenieśli się do Mád, gdzie Karol wykonał polichromię w miejscowym kościele rzymskokatolickim.

Po zakończeniu wojny przeprowadzili się do Budapesztu. Erazm został w 1947 r. proboszczem w polskiej parafii. W 1949 r. zdecydowali się wyjechać do Kanady, a później do USA. Karol, malując kolejne prace, dziękował Węgrom za opiekę nad Polakami w czasie wojny.

József Antall i inni
goście wśród polskiej
młodzieży w Keszthely
(fot. IPN Oddział w
Krakowie, kolekcja
Tadeusza Chciuka-
Celta)

Polacy podczas
pierwszej Wigilia na
węgierskiej ziemi, obóz
w Komárom, 24 XII
1939 r. (fot. ze zbiorów
Grzegorza Łubczyka)

[Poprzedni Strona](#)
[Następny Strona](#)

"Przystanek Historia" Instytutu Pamięci Narodowej
w Budapeszcie - 23 listopada 2023. Fot. Mikołaj
Bujak (IPN)